

Lippai Péter

Egy legenda nyomában az Isonzó partján

Vitéz Bertalan Árpád őrnagy 100 évvel ezelőtti haditettének emlékére

„Bertalan Árpád jellemző tulajdonsága volt a bátorság, az emberség, a katonáiról való szerető gondoskodás. Saját életét nem féltette, de beosztottaiért, testi épségük védelméért mindent megtett hősi halálig. A bátor embereket szerette, de a könnyelműséget, az értelmetlen kockázatot nem tűrte.”¹

Bevezető

Vitéz Bertalan Árpád őrnagy (posztumusz alezredes) legendás személyiség volt. Leginkább mint a magyar katonai ejtőernyőzés atyja vált ismertté a témával foglalkozó kutatók és a fegyvernem mai katonái számára. Azonban még az utóbbiak közül is csak kevesen tudják, hogy Bertalan Árpád – akkor hadnagy – alig pár nappal 19. születésnapja után egy rohamjárőr parancsnokaként olyan haditettet hajtott végre az éppen 100 éve lezajlott caporettói áttörés első napján, amelyért a katonai bátorságért adható akkori legmagasabb magyar és osztrák–magyar kitüntetés is megkapta. Ez utóbbi esetében, a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjének odaítélésénél, döntő szerepet játszik, hogy a katona önállóan, sőt ha kell, akkor a kapott parancs ellenére hajtsa végre olyan cselekményt, ami később döntő fontosságúnak bizonyul az egész ütközet, csata, vagy éppen a hadművelet szempontjából. Ez a ritka katonai erény a katonai önállóság szellemiségét tükröző, úgynevezett küldetésorientált vezetésszemlélet egyik kiemelt eleme.²

Bertalan Árpád legismertebb portréja, amely őrnagyi egyenruhában mutatja. Jól megfigyelhető, hogy kitüntetésekkel milyen jól dekorált. Balról az első kitüntetése a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztje, amelyet az 1917. október 24-én végrehajtott haditettéért ítéltek neki oda, szinte napra pontosan 10 évvel később

¹ v. Pávay A. Endre emlékezése, Fejér Megyei Hírlap 1998. 04. 03., 7.o.

² <http://biztonsagpolitika.hu/cikkek/korszeru-hadviseles-korszeru-vezetoi-felfogas-i-osszefoglalo-lippai-peter-eloadasarol-az-mh-ohp-n> (letöltés: 2017.10.23.)

Egészen fiatal katonaként szerzett tapasztalatai, kezdeményező készsége, szellemisége és tudása vértette fel azzal az erővel és állhatatossággal, amely szükséges volt ahhoz, hogy a sok ellenvélemény és akadályozó tényező ellenére is létrehozzon egy új fegyvernemet. Egy olyan fegyvernemet, amelynek magyar katonái a háború viharában sem szennyezték be becsületüket, készek voltak a legveszélyesebb helyzetekben is a kapott feladat, és erőviszonyokkal nem magyarázható eredményeket hozó haditettek végrehajtására.

Bertalan Árpád hadnagy az I. világháború vége felé. Balról az első ki-tüntetése a Tiszti Arany Vitézségi Érem, amit szintén a caporettoi áttörés első napján végrehajtott hőstettéért kapott meg egy évvel később. Vitézzé 1922-ben avatták

Az első világháborús rohamcsapatok jelvényének szimbolikus jelentésű „koponyája” sok korabeli szakmai vita után nem véletlenül került bele az első magyar katonai ejtőernyős jelvénybe is: viselői – békében és háborúban egyaránt – naponta néztek szembe a halállal, hiszen már maga az ejtőernyőzés is megköveteli, hogy a katona leküzdje ösztönös félelmeit, amikor kiveti magát a repülőgép ajtaján.

Első világháborús rohamosztagos jelvény a tipikus jelképpel: a koponyával

A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős jelvénye a rohamcsapatok szimbolikájából átvett koponyával

Ugyanakkor Bertalannak az első világháború során az úgynevezett rohamcsapatoknál töltött évei, tevékenysége és erre épülő későbbi szellemisége történelmi alapját adja a Magyar Honvédségben az ejtőernyős mélységi felderítő csapatokból kialakult és csak 2005 után megszülető új, elitnek számító, különleges műveleti³ fegyvernemnek is, amelynek egyetlen egysége nem véletlenül vette fel 2016-ban az ő nevét.⁴ Az egykori rohamcsapatok nem csak szellemiségükben, de speciális kiképzésükben és harceljárásukban is „ősei” voltak a mai különleges erőknél, amelyek célja, hogy kis erejű, de speciálisan kiképzett és felszerelt csapatok legyenek képesek nagy hatású műveletek végrehajtására.

Mi is az a rohamharcászat?

A rohamharcászat az I. világháború megmerevedett arcvonalaira jellemző állásharcok problematikáját megoldani hivatott harceljárás volt. Noha a központi hatalmak és az antant is folyamatosan kereste a megoldást, mégis az a felfogás terjedt el, hogy a németek reformálták meg legsikeresebben a támadás formáit. Ennek során a fizikálisan és mentálisan felkészített könnyű gyalogságot sajátos elvek alapján szervezték kisebb kötelékekbe, amelyek a támadó ék csúcsát jelentették. A német Oskar Hutier tábornok nevéhez köthető új harceljárásnak a lényegét ezek az úgynevezett rohamcsapatok alkották. A rohamcsapatokat könnyű fegyverzetrel és sok-sok kézigránáttal szerelték fel, valamint olyan – lehetőleg öntöltő – fegyverekkel, amelyeket a közelharcban jól tudtak alkalmazni. Kiképezték őket a pusztakezes, valamint a hideg fegyverekkel és szükségeseszközökkel vívott test-test elleni közelharcra is, amit a harcárok szűk viszonyai között is hatékonyan kellett tudni alkalmazni. Így az első géppisztolyok is nagyon gyorsan nagyobb számban jelentek meg a rohamcsapatok fegyverzetében.

A rohamcsapatok felkészítésére az arcvonalak mögött olyan gyakorlópályákat (rohampályákat) hoztak létre, ahol a rohamcsapatokhoz kerülő új – legtöbbször önkéntes – katonák speciális elemekből álló komplex kiképzést kaptak, ami magába foglalta a különböző típusú kézigránátok, géppuskák és golyószórók, lángszórók ismeretét és alkalmazását, beleértve az ellenséges típusokat is. Gyakorolták a különböző típusú műszaki záruk leküzdésének módszereit, kemény fizikai felkészítésen (szuronyos és pusztakezes közelharc, rövid- és hosszútávfutás stb.) kellett átesniük, míg a lökiképzésnél a kis és közepes távolságú éles lögya-

³ Angolul: Special Forces

⁴ Magyar Honvédség 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Ezred – 2017-től dandár.

korlatokon volt a hangsúly. Ennek ellenére jártasnak kellett lenniük a távcsöves puskák használatában, és természetesen híradó- és gázkiképzést is kaptak.⁵

Osztrák–magyar rohamosztagos szakaszvezető. A képen jól megfigyelhető jellegzetes felszerelésük: sisak, kézi gránáttartó vászonzsákok a hónaljnál, pisztoly, rövid karabély, szurony

Ezeknek köszönhetően a rohamcsapatok nem csak tüzériben, de harci hatékonyságban is felette álltak az azonos méretű, de átlagos felszereltségű gyalogos alegységeknek. Kezdeti cél volt, hogy minden gyalogos századnál egy-egy rohamszakasz álljon rendelkezésre. Később a magasabb szinten (zászlóalj) rohamszázadokat szerveztek, amelyek fegyverzetében megjelentek a szükség esetén kézi erővel is mozgatható, nagyobb hatóerejű fegyverek is, mint a könnyű géppuskák (golyószórók), a lángszórók és a gyalogsági lövegek, amelyek mozgékonyan, de mégis nagyobb hatékonysággal és akár nagyobb távolságról is képesek voltak támogatni a rohamcsoportok harcát. Felszerelésük egyre elterjedtebb részévé váltak a híradó be rendezések is, hiszen tevékenységüket szorosan koordinálni kellett a saját tüzérség tűztámogatásával és a saját gyalogság manővereivel.

⁵http://napitortenelemiforras.blog.hu/2015/12/08/nemet_rohamegysegek_a_kulonleges_katonai_alakulatok_elofutara_i (letöltés: 2015.12.15.) (továbbiakban: **Német rohamegységek**); Kiss Gábor Számvéber Norbert Bacsoni Tamás Sallay Gergely Pál: Halálfejes katonák, Püldo Kiadó, Budapest 2006, (továbbiakban: **Halálfejes katonák**) 39-42.o. Felszerelésükre jellemző, hogy a viszonylag hosszú puskák helyett lehetőleg a rövidebb és így az árokharcra sokkal alkalmasabb lovassági karabélyokkal szerelték fel őket. Felszerelésük fontos részét képezték a közelharcra alkalmas pisztolyok és szuronyokon kívül a különböző típusú rohamkések, rögtönzött buzogányok, boxerek (stb.) is.

Mindennek köszönhetően a rohamcsapatok gyorsan egyfajta elit kötelékekké váltak, amelyek kis szervezetük ellenére nagy hatású eredményekre voltak képesek, sok esetben náluk jóval nagyobb kötelékek ellenében is. Az elit jellegű csapatok egyik sajátossága, hogy a katonák között megszokott rendfokozati és szolgálati függőségtől jóval kötetlenebb és szorosabb személyes viszony alakul ki. Ezt részben a rendfokozattól és beosztástól független egyforma, közösen végrehajtott kemény kiképzés és a harc feladat során adódó nagyon szoros egymástól való függőség is magyarázza. A kemény kiképzés, de főleg a harc közben kiemelt szerepet kapott a parancsnokok személyes példamutatása, ami harc helyzetben az egyik legerősebb ösztönző erő a beosztottak számára.⁶ A magas fokú kiképzettség, a parancsnokok és beosztottak közötti kölcsönös bizalom, valamint a rohamcsapatok előre pontosan ki nem számítható körülmények közötti alkalmazása nem csak lehetőséget jelentett, de szükségszerűvé is tette a küldetésorientált vezetési felfogás elterjedését soraikban.⁷

Alkalmazásuk lényege az volt, hogy alapos felderítés után, a terep, az időjárás és a napszak előnyeit kihasználva, lehetőleg váratlanul hatoltak be az ellenség gyenge pontjain, és váratlan, de erőteljes rövid csapás és közelharc útján rést ütöttek az ellenség védelmébe, amit a főerők beérkezéséig nyitva is tartottak, illetve a lehetőségek függvényében nyomultak tovább az ellenség harcászati mélységébe. Feladatrendszerükbe tartozott, hogy az éppen induló támadás előtt – azzal összehangolva végrehajtott beszivárgás után – az ellenség vezetési pontjainak megsemmisítésével megbontsák az ellenség vezetési rendszerét. Ugyancsak feladatul kaphatták az ellenség mélységében lévő, a saját támadás szempontjából veszélyesnek ítélt fontos tűzfegyverek és tüzérségi eszközök kiiktatását, illetve kulcsfontosságú objektumok, vagy terepszakaszok birtokbavételét is. A cél az volt, hogy a rohamjárőrök és rohamcsoportok kezdeti harcászati sikereit a hagyományos gyalogság koncentrált rohamával ki lehessen fejleszteni hadműveleti sikerré. A rohamcsapatok Hutier-féle harceljárásaiban felfedezhetők a II.

⁶ Uo. - A rohamalegységek katonái sok helyen bizonyos „kedvezményeket” kaptak a normál gyalogsághoz képest. Ilyen lehetett a több pihenőidő, a jobb ellátmány és az is, hogy az „árok szolgálat” sem terhelte őket, ami elviselhetőbbé tette a frontszolgálatot. Ehelyett a már említett rohampályákon gyakoroltak, vagy sportoltak. Ennek fejében elvárták tőlük a nagyobb teljesítményt és a halálmegvető bátorságot.

⁷ Lippai Péter: Erwin Rommel, in: Gőcze István (szerk.): Állam és katona, Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2016, 170.o., <http://crowland.uw.hu/images/csata/caporetto.html> (letöltve: 2015.12.17.) A német küldetésorientált vezetésszemlélet (Auftragstaktik) egyik legkarizmatikusabb alakja, Erwin Rommel főhadnagy (később vezértábornagy) a német „Alpenkorps” alárendeltségébe tartozó, ezrederejű württembergi hegyi zászlóalj egy rohamharcászatra felkészített, század erejű harccsoportjával pár nappal Bertalan Árpád vállalkozása után (1917.10.26-án) önállóan hozott döntések alapján, a helyzethez igazodó bravúros manőverekkel bevette az olaszok által védett Monte Matajurt. Teljesítményéért megkapta az akkori legmagasabb német hadi kitüntetését, a „Pour-le mérite”-et. Későbbi karrierje szempontjából ez egy fontos alapot jelentett. Rommel később is mindig a „vezess előlről!” vezetői felfogás híve volt, amit még a civil vezetéseméletben is az ő nevével fémjeleznek.

világháború manőverező harcéljárásainak az alapjai csakúgy, mint a későbbi különleges erők feladatrendszerének egyes jegyei is.⁸

A rohamcsapatok feladata tehát az volt, hogy a váratlanul, gyakran éjszaka végrehajtott vállalkozásaikkal és harcfelderítéssel részt üssenek az ellenség több lépcsőben kiépített állásrendszerébe, ami szerencsés esetben kedvező feltételeket teremthetett a hagyományos gyalogság sikeres támadásához.⁹ A 12. isonzói csata során végrehajtott caporettói áttörés sikerét a német és az osztrák–magyar hadvezetés is alapvetően a rohamcsapatokra alapozta.¹⁰

Bertalan Árpád vállalkozása

Bertalan Árpád 1898. október 20-án egy pozsonyi katolikus családban született és Királyhidán (Bruckneudorf) nevelkedett.¹¹ Katonai képzése és neveltetése a Budapesti Császári és Királyi¹² Hadapródiskolában kezdődött, amelyet 1916-ban „jó” eredménnyel fejezett be. Sajat kérésre rögtön frontszolgálatra vezényelték.¹³ 1916. október 23-án a bosznia-hercegovinai cs. és kir. 3. tábori vadászszázalóhoz¹⁴ helyezték, ahol egészen 1918. november 10-ig teljesített szolgálatot harcoló beosztásban. A fiatal őrmester a századának egy rohamjárőrét vezette parancsnokként.¹⁵ A rohamcsapatoknál szolgáló katonák átlagosnál is nagyobb egymásrautaltságára, bátorságára, helyzetfelismerésre, kezdeményezőkézségre és vakmerőségre épülő, kiscsoportos harcéljárásban a fiatal altiszt, Bertalan Árpád

⁸ A. Wiest – M.K. Barbier: A gyalogos hadviselés (továbbiakban: **Gyalogos hadviselés**), Hajja és Fiai Kiadó, Debrecen 2005, 20.o.

⁹ A csapatok technikára épülő korabeli mozgékonyasága legtöbb esetben nem tette lehetővé, hogy a mélyen kiépített védelem áttöréséhez szükséges erőkoncentrációt gyorsabban vessék be a kialakított résekbe, mint amilyen gyorsan volt képes a védő az annak megakadályozásához szükséges erőket a veszélyeztetett szakaszokra manővereztetni. Ennek következtében a harcászati sikereket legtöbb esetben nem sikerült hadművelleti sikerére kifejleszteni.

¹⁰ A rohamharcászat eljárásait minden küzdő fél alkalmazta. A rohamcsapatok jelvényeinek szinte állandó szimbolikáját jelentették a kézigránatok, szuronyok és a halálmegvető bátorságot jelképező „halálfej”, azaz koponya.

¹¹ Muhoray György: Bertalan hadnagy, a Mária Terézia-rend új lovagja, in: Budapesti Hírlap 1927.11.22. 265.szám (továbbiakban: **Budapesti Hírlap**), 9.o.; <http://www.magyarereje.hu/hosok/v-bertalan-arpad>, Gáll Gábor: vitéz Bertalan Árpád (továbbiakban: Gáll), letöltés: 2015.12.10., Édesapja: Bertalan Mór, édesanyja: Pélnér Terézia. Gáll Gábor a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetségének kegyeleti bizottságának elnöke, aki egyben az ejtőernyős ereklyék és dokumentumok gyűjtője is. Évtizedek óta foglalkozik a magyar katonai ejtőernyőzés történetével és gyűjti az elhalálozott bajtársai családjaitól és még ma is élő ejtőernyősöktől a tematikus dokumentumokat.

¹² Továbbiakban: **cs. és kir.**

¹³ Budapesti Hírlap 9.o.

¹⁴ Parancsnoka: Otto Riedl Edler von Leuenstern őrnagy. Bertalan saját visszaemlékezésében alezredesnek írja a 12. Isonzói csata időszakában.

¹⁵ Lestyán Sándor: Látogatás vitéz Bertalan Árpádnál, aki egy napon lett százados és a Mária Terézia-rend lovagja, in: Újság 1927 november 6. (továbbiakban: **Újság**), 10.o. Németül akkori szóhasználatban: „Sturmpatrouillenkommandant”. Reszegi Zsolt: Honvéd ejtőernyősök, doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskola, Debrecen 2012, 297.o. (Továbbiakban: **Reszegi**)

gyorsan nagy jártasságra tett szert. Sikeres tevékenységének elismeréseként hamarosan előbb zászlósi, majd következő év májusában már hadnagyi rendfokozatot kapott.¹⁶

A fiatal tiszt legnagyobb visszhangot kiváltó vállalkozását 1917. október 24-én hajtotta végre, amikor is az isonzói frontszakaszon Globocak hegycsúcs elleni támadás során vezette 15 fős rohamjárőrét.¹⁷ Ennek során sikerült mélyen behatolnia az olasz állásokba, ahol több száz hadifoglyot ejtett és 6 nehéztarackot is zsákmányolt. Személyes bátorsággal párosuló kimagasló vezetői képességével tűnt ki, amikor kis erejű rohamjárőrével nagy hatású eredményt ért el.¹⁸

Először tizenévesen találkoztam Bertalan Árpád nevével. Később a makettezés, majd a katonai ejtőernyőzéshez történő kötődésem miatt még inkább szerettem volna jobban megismerni ezt a nem mindennapi, titokzatos embert! Pontosabban – mivel már nem élt – megismerni azt, hogy mit és miért is tett hajdanán, ami olyan nagy dolgokra vezette, amiért a katonai bátorságért adható legrangosabb korabeli kitüntetések is begyűjthette. Szerettem volna megérteni, hogy miért vélekedtek róla kortársai időnként nagyon ellentmondásosan, de mindig elismerve átlagon felüli teljesítményeit.

Amikor 2014-ben az MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj parancsnoka lettem, ez a szándékom még inkább felerősödött, hiszen ennek a katonai szervezetnek voltak a MH-en elül egyedül ejtőernyős lövészei, mint hajdanán Bertalannak is. Amikor szóba jött a zászlóalj esetleges névfelvételenek lehetősége, akkor a zászlóalj katonái szinte egyöntetűen Bertalan Árpádra gondoltak névadóként. Egy névadás azonban nem egyszerű dolog, és nem megy egyik napról a másikra. Mindig vannak támogatók és vannak ellenérdekeltek. Végül addig húzódtott a dolog, hogy az időközben önállóvá vált MH 88. Könnyű Vegyes Zászlóalj 2016. január 1-ével fuzionált a MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóaljjal, és létrejött a MH 2. Különleges Rendeltetésű Ezred, amelynek szintén kellett egy méltó történelmi személy mint névadó. Kézenfekvőnek tűnt, hogy az új katonai szervezet vegye fel Bertalan Árpád nevét, mert így mind az ejtőernyős, mind a rohamcsapatok történelmi örökségére épülő különleges műveleti hagyományok szerencsésen ötvöződhetnek a név által. 2016-ban meg is történt az ünnepélyes névadás. A névadó ünnepségen keresett meg Gáll Gábor bajtársam (a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetség kegyeleti bizottságának elnöke) azzal az ötlettel, hogy járjuk

¹⁶ Budapesti Hírlap 9.o.; Stenge Csaba: Egy kitüntetés nyomában (továbbiakban: **Stenge**), in: Magyar Szárnyak, Magyar Veterán Repülők Szövetsége, 2001. 29.szám. 30.o.

¹⁷ Noha a Globocakra az aznapi támadás során nem jutott fel sem Bertalan rohamjárőre, sem más osztrák–magyar kötelék, de elvágták az ott települt olasz tüzérségi figyelőpont utánpótlási útvonalát, minek következtében az olaszok az elkövetkező napokban kénytelenek voltak kiüríteni a hosszú hónapok alatt alaposan kiépített ottani állásaikat.

¹⁸ Gáll

be Bertalan 1917-es vállalkozásának helyszínét, és az ott szerzett tapasztalatokat feldolgozva ajánljuk fel az eredményeket az új alakulatnak egy esetleges hagyományteremtő emléktúra végrehajtása céljából.

Így jutottuk el 2017 júniusának elejéig, amikor is sikerült Dr. Négyesi Lajos hadtörténésszel (szintén volt katonai ejtőernyős és „Bertalan-fun” – nem kevésbé fontos, hogy nagyon tapasztalt hadszíntérkutató!) is egyeztetnünk egy közös időpontot a rendhagyó hadtörténelmi túrára. Mivel a kocsiiban még volt egy szabad hely, mert a tervezett negyedik személynek le kellett mondania az utat, rábeszéltem a 12 éves Péter fiamat, hogy egy apa-fiú program keretében csatlakozzon hozzánk.

Az akkor már pontosan egyéves harci tapasztalattal rendelkező és éppen csak 19 éves fiatal tiszt a 12. isonzoói csata első napján azt a feladatot kapta, hogy XV. hadtest¹⁹ alárendeltségében harcoló 1. cs. és kir. hadosztály²⁰ 7. hegyi dandárjának²¹ alárendeltségében támadó bosnyák 3. tábori vadászzászlóalj egyik rohamjárőrét vezesse. A dandár aznapi feladata az volt, hogy a tolmeini hídfő déli szárnyából előretörve vegye birtokba a szemközti Rute hegyvonulaton kiépített olasz állásokat, majd azokon áttörve, a támadás súlypontját északra képezve, támadjon tovább a 781 m-es Ostry Kras magaslat irányába. Ott be kellett vennie a gerincen húzódó olasz állásokat is. Távolabbi célként a nap végére fel kellett göngyöltetnie az Ostry Krastól DNY-ra futó olasz állásokat Kostanjevica irányába, és ki kellett jutnia a Globocaknak nevezett 806-os háromszögelési pontra.²² A XV. hadtest 22. hegyi dandárja a 7. dandár bal szárnyán támadott a 687 m-es Hrad vrh irányába, míg a 7. dandártól északra a porosz (német) 200. hadosztály nyomult előre a 929 m-es Jeza HÁP irányába.²³

A ködös és nedves reggelen, mintegy 1200 löveg több órás tüzérségi tüzelőkészítése után, Budiner ezredes első lépcsőben az 5. és a 86. gyalogezredek egy-egy zászlóalját 07 óra 30-kor vetette harcba, amelyeket a 3. bosnyák tábori vadászzászlóalj és az 53. gyalogezred egyik zágrábi zászlóalja követett a támadás második hullámában.²⁴ Bertalan hadnagy Riedl alezredestől, a 3. bosnyák tábori vadászzászlóalj parancsnokától azt az általános támadási parancsot kapta, hogy az Usniktól északra húzódó horhost kihasználva foglalja el a falutól

¹⁹ Parancsnoka: Karl Scotti tábornagy. A hadtest bázisán jött létre az úgynevezett Scotti-csoport, amely az olasz XXVII. hadtesttel szemben foglalt állásokat.

²⁰ Parancsnoka: Joseph Metzger tábornagy

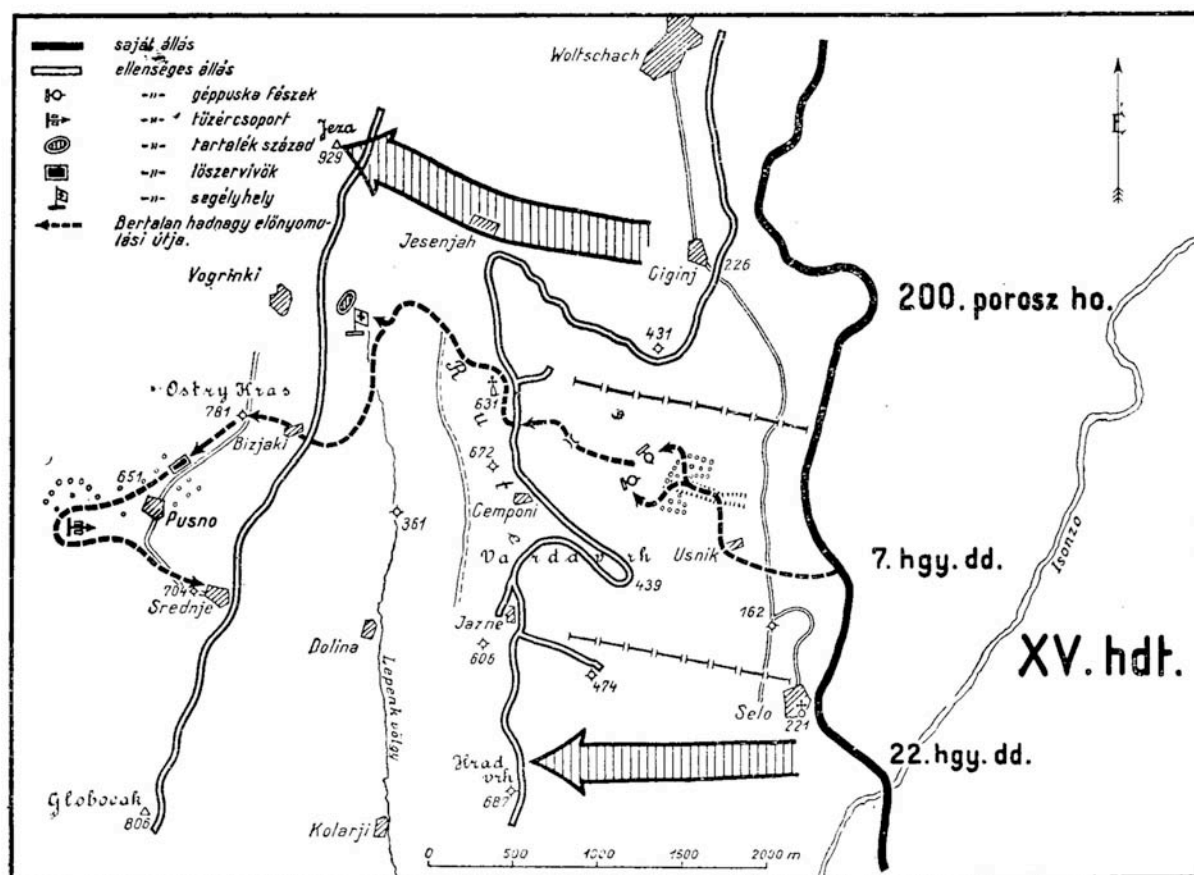
²¹ Parancsnoka: Raimund von Budiner ezredes, A dandárt csak a támadás előtt helyezték az 1. hadosztály alárendeltségébe.

²² Továbbiakban: HÁP

²³ Magyar Királyi Hadilevéltár: Bátraké a szerencse (továbbiakban: **Bátraké**), in: Magyar Honvédségi Szemle, 1942/II., 90.o.; <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/bertalan.html> (továbbiakban: **Hungarian Army**) (letöltve: 2015.12.19-én)

²⁴ Budapesti Hírlap 9.o. – A cikk szerint a 7. hegyi dandár első hullámban támadó nevezett ezredeinek olyan zászlóaljairól volt szó, amelyek főként bosnyákokból álltak.

ÉNY-ra húzódó hidat, majd a 631-es képoszlopon keresztül nyomuljon előre a 781 m-es Ostry Kras-ig, ahol déli irányba fordulva estig jusson ki Srednje településig.²⁵

A Magyar Honvédségi Szemle 1942-ben megjelent cikkének melléklete a Bertalan-vállalkozás térképvázlatával

Több mint hétórás autótút után, szép napsütés és már-már kánikulába hajló hőmérséklet fogadott minket az Isonzó partján fekvő Usnik településen. Szerencsére Négyesi Lajos barátom térinformatikai előkészítő munkájának köszönhetően könnyen megtaláltuk a kiindulópontot. Azt már az elején leszögeztük magunk között, hogy a növényzet teljesen más, mint akkor lehetett. Nem csak az évszakban való eltérés miatt. A települések és az erdők kiterjedése és állapota is komoly eltérést jelenthet. A települések esetében névváltozásokkal is számolni kellett. A legbiztosabbnak a terep bizonyult. Az előkészítés során a korabeli és jelenkori térképek összevetésével szerencsére a terepelemek és még a települések zömét is sikerült mai nevükön és jelölésükön azonosítanunk, ami nagyban elősegítette a terepen végzett munkát.

²⁵ Bertalan Árpád 1925. december 26-án a Mária Terézia Rend káptalanának írt kérelme a rend katonai lovagkeresztjének odaítélése céljából. Dr. Számvéber Norbert és Dr. Négyesi Lajosnak köszönhetően fénymásolatban a szerző birtokában. (továbbiakban: **Kérelem**), 1.o.

Bertalan hadnagy kisalegysége 08 óra 15 perckor, a második hullámban támadó zászlóalj rohamra induló századai előtt hagyta el készenléti támadóállásait, és követte az első hullámban támadó két zászlóaljat a jobbszárnyon. A település szélső épületénél Riedl alezredestől még azt a szóbeli pontosító parancsot kapta, hogy a horhosban lévő hidat vegye birtokba, biztosítsa, de a helyszínen várja be a zászlóalj rohamszakaszát és a feladatpontosítást a továbbtámadás előtt! Bertalan megindult, és menet közben hamarosan csatlakozott hozzájuk a zászlóalj 1. századának Mendel zászlós által vezetett rohamjárőre is. A horhos holtteret jelentett az olasz tüzérség szempontjából, így viszonylag gyorsan haladhattak, és a nehéz terep ellenére is a dandár első lépcsőjében támadó két zászlóaljjal egy vonalba kerültek.²⁶ Ennek az volt az oka, hogy az első lépcsőben támadó két zászlóalj ugyan az előretolt olasz állásokat viszonylag gyorsan leküzdötte, de az első állásokba nem tudott betörni, és Cemponi településnél a támadásuk elakadt. Az első hullámban támadó csapatokat nem csak az olasz aknavetők és mozsarak tartották tűz alatt a szemközti gerinc mögül, de a pontatlan saját tüzérségi tűz is veszteségeket okozott nekik. Félő volt, hogy jobbról, az úgynevezett „Józsa-hegy” (Jesenjak) felől az olaszok átkarolják őket.²⁷

A kétnapos „túlélésre” tervezett felszerelésünk rendezése után nekivágtunk a szemmel láthatóan is meredek horhosnak. Az első pár száz métert még egy erdei úton tettük meg, de hamarosan le kellett térnünk róla, és utána már a GPS-re és a térképre kellett hagyatkoznunk.

Az Usniktól nyugatra elhelyezkedő 631-es képoszlophoz vezető horhos ma is úgy néz ki, mint egy hegyvidéki őserdő. Ezen keresztül indult Bertalan támadása. A horhos közepén Dr. Négyesi Lajos alezredes, hadtörténész. A horhos leküzdése komoly erőpróbát jelent ma is!

²⁶ Kérelem 2.o.

²⁷ HL TGY 950

A morzsalékos, palaszerű, köves talajon történő haladást az egyre meredekebb emelkedő és a dzsungel sűrűségű erdő nehezítette. Próbáltuk a korabeli térképeken is feltüntetett patak vonalát követni. A hatalmas sziklák és a mindenfelé kidőlt hatalmas fák alaposan lassították az előrehaladásunkat. Néhol már csak négykézláb mászva és foggal-körömmel kapaszkodva tudtunk feljutni, noha igyekeztünk egymást segíteni. Volt, hogy 50 méterenként kellett pihenőt tartanunk a légszomj miatt. Komoly fizikai erőpróbát jelentett a légvonalban alig 2 km leküzdése. Volt időnk belegondolni, hogy mit jelenthetett ez hajdanán a bosnyák vadászoknak harci körülmények között, a visszaemlékezések szerint erősen csúszós talajon és köveken. Mennyi rejtést jelentett a szintén feljegyzett hajdani köd? Szinte elképzelhetetlen volt számunkra, hogy rejtve lehetett volna megközelíteni az olasz állásokat, amelyek előtt a terep még az addiginál is meredekebb lett. Ez persze magában hordozta azt is, hogy sok holtter is adódott, amit a támadók kihasználhattak.

Közben Bertalanék az Usnik falutól északra fekvő erdőből kilépve két jól álcázott, előretolt olasz géppuska erős tüzébe kerültek. Bertalan hadnagy a két rohamjárőr katonáival két irányból átkarolta az olasz géppuska-tüzelőállásokat. Az 1. század járőre balról, míg az ő járőre kissé jobbról került az olasz géppuskafészek oldalába. A rohamot kézigránátok alkalmazásával hajtották végre, majd közelharccal megadásra kényszerítették a géppuskák mellett még életben maradt olasz katonákat.²⁸ Innen szinte akadálytalanul tudtak előrenyomulni a Cemponitól északra található hídig. Ez volt a közelebbi rohamcéljuk, ahol be kellett volna várniuk a zászlóalj rohamszakaszát. Ott azonban olyan heves tüzet kaptak a közeli olasz állásokból, hogy a hídnál nem maradhattak. Hogy embereit kivonja a tűz alól, vagy vissza, vagy előre kellett mozognia. Bertalan késedelem nélkül úgy döntött: előre fog nyomulni, hogy holtterbe kerüljön. Küldöncöt küldött a zászlóaljhoz, hogy tájékoztassa parancsnokát a döntéséről.²⁹ Noha az ott lévő olasz műszaki zárukban az osztrák–magyar tüzérség még nem sok kárt tett, Bertalan hadnagy mégis úgy döntött, hogy a zászlóalj rohamszakaszának beérkezése előtt, visszavonulás helyett támadást indít az olasz állások egyik kiszögellése ellen.³⁰

A Bertalanékat megakasztó géppuskák tüzelőállásainak konkrét nyomait ugyan nem találtuk meg, de a GPS által jelzett helyen találtunk egy olyan kis tereplépcsőt, ahonnan nem csak a horhost, de akár a horhos déli peremét egy darabig követő és a Srednjére vezető utat is tűz alatt lehetett tartani. Ezt a kis tereplépcsőt érinthették később a mellette elhaladó kerékpárút karbantartási munkái, amelyek eltüntették a hajdani nyomokat. Nagyon nem lehetett

²⁸ Uo.

²⁹ Budapesti Hírlap 9.o.

³⁰ Kérelem 2.o., Bátoraké 92.o. ; Stenge 30.

egyszerű az átkarolás, mert ahhoz fel kellett mászni a horhos szinte merőleges falán is. A közelebbi rohamcélt jelentő hídnak csak halvány nyomát leltük fel néhány hajdani gerendának sejtett agyonkorhadat hosszú faképződményben egy, a horhoson áthaladó, de ma már nem használt és jelentősen benőtt út elágazásánál. Onnan a terep meredeksége még erőteljesebben nőtt. Már csak a kiálló sziklába és fagyökerekbe kapaszkodva tudtunk előrehaladni.

Az első lépcsőben támadó és elakadt két zászlóaljtól jobbra Bertalan hadnagy rohamjárőre élén elsőként tört be a vele szemben lévő olasz állásokba. A magyar rohamosztagosok kézigránátokkal vívott elkeseredett közelharcban déli irányba, mintegy 300 m hosszúságban számolták fel az olasz ellenállást.

Kilátás az olasz első vonalbeli állásokból, ahol Bertalan elsőként tört be a lövészárkokba. Jól látszanak az igen meredek terepviszonyok

Avarral félig betemetett olasz lövészárkok kb. ott, ahol Bertalan betört az olasz állásokba

Ott találkoztak az északi irányba támadó, Kemény zászlós által vezetett rohamjárőrrel. Eközben tíz tisztet és körülbelül ötszáz legénységi állománykategóriába tartozó olasz katonát ejtettek foglyul, akiknek a zöme a kavernákban bújt meg, de hiába.

Több géppuskát és két fényszórót is zsákmányoltak. Ezzel a tetteivel Bertalan hadnagy rést nyitott az olasz védelem első állásrendszerében, ami kedvező feltételeket teremtett az egész dandár támadásához, és biztosítani tudta a támadó főerők előtti területet. Ennek köszönhetően az 5. és 86. gyalogezred élen haladó zászlóaljai is fel tudták újítani elakadt támadásukat, és viszonylag csekély áldozattal el tudták foglalni Cemponit és a 672-es magaslatot (Varda vrh). A gerincet átlépve az ott található úton D-DNy-i irányba folytatták támadásukat.³¹

Felérve a gerincre, Bertalan a tőle É-ra emelkedő 631-es képoszlop irányába nyomult előre a gerinc mögötti úton.

A képoszloptól jó kilátás nyílt a továbbtámadási irányra, ami semmi jóval nem kecsgettette a fiatal hadnagyot. A tőlük délnyugatra fekvő szemközti hegyoldalból az olasz tüzérség heves tűzzel akadályozza a saját csapatok támadását, és gránátokkal árasztotta el az éppen csak elfoglalt volt olasz állásokat is. A tüzérségi tűzből nekik is kijutott, amelyben 7 embere megsebesült, szétszóródott, vagy lemaradt a foglyok őrzésére. Hogy az olasz tüzérség hatása alól kivonja embereit, az eredeti támadási iránytól eltérve a tőlük még mindig ÉNY-ra fekvő Vogrinki irányába tértek ki még mielőtt a saját, második hullámban támadó csapatok beérkeztek volna.³²

Jó két órai kínkeserves mászás árán tudtuk leküzdeni az olasz első vonalig vezető, nem egészen két km-es távolságot. És még csak nem is lőttek ránk, valamint a terep és időjárás is ideálisnak volt tekinthető! De végre ott voltunk az olasz mellvéden, abban a bizonyos kiszögellésben, ahová állítólag Bertalan Árpád elsőként tört be. Nem sokan bolygathatták az egykori állásokat. A lövészárók jól kivehetően követte a harcászati perem szintvonalát kb. 20-30 méterrel a valós perem alatt. Annyira nem járhatott előttünk ott túl sok ereklyekutató, hogy a mellvéd környékén számos olasz puskatöltény hüvelyét, töltőkereteket és még szétrohadt olasz kulacsot is utunkba sodort a sors. A környéken megszokott és földön heverő sok srápnelgolyóról már nem is érdemes szót említeni! Persze ezeket az apró nyomokat észrevenni is avatott szem kell, amiben Négyesi Lajos mellett nem kis meglepetésemre a fiam is jeleskedett! Ez volt az a pillanat, amikor a fiú számára igazán izgalmas kezdett lenni a dolog, és láttam rajta, hogy a nehéz hegymászás után kezdi élvezni a túrát.

³¹ Bátoraké 92.o.; Stenge 30., Hadtörténeti Levéltár (továbbiakban: HL), TGY 950. melléklet; Hungarian Army

³² Kérelem 2.o., HL TGY 950.

Köveztük az árkot, ahogy hajdanán Bertalan katonái göngyölítették fel az olasz védelmet. Mielőtt a lövészárokból feljutottunk volna a gerincre, egy futóárok-elágazásnál dögszag ütötte meg az orrunkat. A bűz egy avarral félig betemetett kavernából jött. Ez lehetett az a kaverna, ahol Bertalanék a több száz foglyot ejtették? Más kavernabejáratot nem találtunk, ami persze nem jelenti azt, hogy ne lehetett volna több is! A szag miatt nem vállalkoztunk rá, hogy az amúgy nedvesen csúszós barlangba lemásszunk.

Egy kaverna bejárata az első olasz lövészárokból. Lehet, hogy ebben a kavernában fogott el több száz olasz katonát Bertalan rohamjárőre?

A peremre felérve kijutottunk a Cemponit Pusnával és Srednjével is összekötő kerékpárútra. Alig pár tucat méterrel arrébb pedig ott állt az a bizonyos „képoszlop”, amelytől Bertalan jól beláthatta a továbbtámadás irányát Ostry Kras irányába. A méltóságteljesen szép képoszlop tövéből körbenézve számunkra is értelmet kapott sok minden.

A 631-es képoszlop szinte közvetlenül az olasz első állások mögött. A képen a kutatócsoportunk felnőtt tagjai (balról jobbra): Gáll Gábor, Dr. Négyesi Lajos és Dr. Lippai Péter. Bertalanék az olasz tüzérségi tűz alóli kivonásra az innen induló egykori olasz ellátási útvonalat választották, amelyen el lehet jutni Bizjakiba

Itt jöttünk rá, hogy a Bertalan kitüntetési kérelmének mellékleteként szereplő térkép valószínűleg csak egy elhatározás-térkép lehet a támadási célokkal. Az 1942-ben megjelent cikkben szereplő térképvázlat viszont a valós végrehajtást rögzíti. A térkép és a térképvázlat között ugyanis jelentős az eltérés a képoszlop utáni tevékenység vonatkozásában. És erre a terep adott választ.

Ha ugyanis Bertalan az elhatározás-térkép szerint „toronyiránt” támadott volna tovább Ostry Kras irányába, akkor bizony az olaszok által jól belátható és belőhető meredek lejtőn kellett volna leereszkednie, hogy utána megint megrohamozzon egy nagyon meredek magaslatot. És ne feledjük, hogy ezen a terepszakaszon mind az első hullámban támadókat, mind Bertalanékat megakasztotta és kitérésre kényszerítette az olasz tüzérségi tűz.

Valószínűleg itt láthatta meg, hogy a gerinc mögött eddig számukra rejtett és nem belőhető, valamint az évek alatt kövekkel megerősített talajút, ha komoly kerülővel is, de különösebb megerőltetés nélkül vezet a következő rohamcélja, Ostry Kras irányába. Kihaszználva, hogy ekkorra rohamjárőrének létszáma már a tíz főt sem érte el, elindulhatott ezen az úton É–ÉNY felé. Mivel ez az út jelentette eddig az első olasz állásokban lévő erők fő ellátási útvonalát, valószínűleg nem is lőtte az olasz tüzérség, és ha látott is rajta valamiféle mozgást, akkor azt saját erőknek vélhette. (Kissé északabbra, Tolmein térségében ennél nagyobb elnézésük is volt az olaszoknak aznap! Lásd: „caporettói csoda”!) A csaknem szintvonalon vezető úton Bertalan rohamjárőre a nagyobb távolság ellenére is sokkal gyorsabban haladhatott, mintha nekivág az olaszok által belőtt völgybe leereszkedni!

Útközben az előremozgási útvonaluktól kissé lejjebb, a Lepenka-patak völgyének ÉK-i oldalán egy olasz segélyhelyre lettek figyelmesek, amely melletti mezőn egy századnyi olasz katona volt pihenőben. Bertalan a maradék 8 katonájával meglepetésszerű rajtaütést hajtott végre ezeken az erőkön, akik a váratlan támadástól pánikba estek. 3 fő orvost és több mint 100 katonát, közöttük a segélyhely teljes állományát és a sebesülteket is foglyul ejtették, mert azok megadták magukat.³³

Követve Bertalanék feltételezett hajdani menetvonalát pár km után az úttól kb. 40-50 méterre lejjebb észrevettünk egy lejtőpihenőn álló régi kőházat. Számításaink szerint ez lehetett az az épület, amelybe az olasz segélyhely települt. Sejtésünket igazolni látszott nemcsak az éppen felújítás alatt álló épület homlokzatán talált építési évszám, hanem az a tény is, hogy a sebesültek gyors elszállításához szükséges, járművel is járható út vezetett le hozzá az egykori utánpótlási útról.

³³ Stenge 30., Hungarian Army, Kérelem 3.o.

Az olasz tábori segélyhelynek otthont adó régi épület, amelyben és amelynek környékén a Bertalan féle rohamjárőr több mint 100 hadifoglyot ejtett. Az épület előtt Dr. Négyesi Lajos

Körbejárva az épületet láthatóvá vált, hogy a lejtőre támaszkodó egy nagyobb szárnyát idővel elbontották. Mindenesetre ideálisnak tűnt segélyhely céljára, hiszen a patak is közel volt a szükséges víz miatt, és ahogy említettem, lóvontatású vagy gépjárművel is megközelíthető volt. A környéken több ilyen épületet nem láttunk. Sőt az épület mögötti hegyoldalon egy olyan kaszálót találtunk, amely akár a már említett pihenőben lévő – és Bertalan járőre által a segélyhellyel egy időben szintén fogságba ejtett – századnak is helyet adhatott.

A támadást tovább folytatták az DNY-i irányban fekvő Bizjaki irányába, ahol ismét találkoztak a 2. század Kemény zászlós által vezetett rohamjárőrével. Bertalan hadnagy átvette a parancsnokságot a nevezett rohamjárőr felett. Az így megerősített rohamcsoportja gyorsan átküzdötte magát az olasz állások előtti drótakadályokon, majd rövid harc után 15 óra 30 perc körül elfoglalta a 781 m-es Ostry Kras magaslatot, amely már az olasz védelem második vonalát jelentette. Ott újabb két tisztet és 50 katonát ejtett foglyul, valamint egy géppuskát is zsákmányolt.

Ekkor viszont megszakadt az összeköttetése a saját és a német csapatokkal is. Nem volt tisztában az általános helyzettel. Nem volt híradó-összeköttetés, és futárt sem tudott alkalmazni, mert a foglyok őrzésére is csak kevés embert tudott kijelölni. Időközben ugyanis az olaszok ellenlökéssel próbálták visszavenni állásaikat, és Bertalannak minden katonára szüksége volt ennek elhárítására. Arra az elhatározásra jutott, hogy ebben a tisztázatlan helyzetben visszavonul a nehezen tartható olasz állásokból.³⁴

³⁴ Kérelem 3.o., Bátoraké 94.o.; Stenge 31.

Közben ráadásul lassan sötétedni kezdett, ami tovább növelte a bizonytalanságot. Bertalan hirtelen azonban mégis a további előrenyomulás mellett döntött. Ugyanis a szürkületben a torkolattüzek alapján sikerült pontosítani egy olasz nehéz tüzérség tüzelőállás-körletét Pusnótól NY-ra, a 781. magassági ponttól mintegy 1500 m-re Srednje irányába. Az olasz tüzérség éppen a támadó 200. porosz hadosztály erőit lőtte, de tűz alatt tartotta a 7. hegyi dandár erőit is. A hadnagy tehát úgy döntött, hogy visszavonulás helyett kiiktatja az olasz üteget. Közben a beérkezett saját erőkből újabb saját legénységi állomány csatlakozott a járőrhez. Az egyre mélyebb sötétséget kihasználva a Pusno felé vezető út mentén nyomultak előre az erdőben, hogy elérjék a 651 méteres magaslatot. Az erdő déli szegélyét elérve a pusnói úton rajtaütöttek az olasz tüzérség mintegy 100 fős löszerszállító oszlopán, akiket szintén foglyul ejtettek. A foglyok őrzésére itt is hátra kellett hagynia néhány embert.³⁵

Az egykori olasz ellátási útvonalon haladva mi is hamarosan kijutottunk a Bizjaki nevű házcsoportig, amely már az Ostry Kras magaslat lábánál fekszik. Itt az út viszont többszörösen elágazik. A mai aszfaltozott országút a magaslatot nyugatról kerülve az északon lévő Vogrinkit köti össze Pusnón keresztül Srednjével. Ugyanakkor az egykori olasz állások a magaslat keleti oldalán húzódnak, amelyek mentén egy széles talajút vezet déli irányba. Bertalanéknak elvileg ezt az utat kellett követniük, ha felszámolták a magaslat oldalában lévő olasz állásokat. Mivel az olasz ellátási úton érkeztek, valóban meglepetést okozhattak az olaszoknak, akik erre nemigen készültek fel. Nem kizárt, hogy az időközben beérkező saját katonákból kissé felduzzadt járőrének erejét megosztotta, és egy kisebb erőt a nyugati főúton indított déli irányba. A lényeg, hogy az olasz állások elfoglalása után itt kissé elbizonytalanodott, mert nem látta át tisztán a kialakult helyzetet. Mindenképpen át kellett jutnia a magaslat déli oldalára, ha az esti szürkületben meglátta a Pusnótól délre települt olasz nehézüteg lövegeinek torkolattüzét. Úgyhogy az egykori olasz állások mentén (keleti oldal) mi is arra indultunk.

Az olasz tüzérség állásait megközelítve rendezték soraikat, majd támadásba lendültek. Előbb mintegy 150 m-ről kézfegyvereikből tűzcsapást mértek az olasz tüzerekre, majd lerohanták őket, és 18 órára birtokba vették az ellenség állásait. 6 mozsárágyút zsákmányoltak, és foglyul ejtettek újabb 12 tisztet – köztük egy őrnagyot – és kb. 100 főnyi legénységet.³⁶

³⁵ Bátraké 93.o.; Stenge 31.

³⁶ Kérelem 4.o., Budapesti Hírlap 9.o.; Több forrás szerint is Bertalan egyedül, egy száll pisztollyal tört be az éppen vacsorához készülődő olasz tisztekhez és magadásra szólította fel őket, aminek azok eleget is tettek. A Budapesti Hírlap szerint egy kavernában ütött rajta Bertalan az olasz tiszteken, míg egy másik, másodkézből származó visszaemlékezésben egy házban történt az eset. A terep tapasztalatai azt teszik valószínűvé, hogy a 4-5 épületből álló Pusno település egyik épületéről lehetett szó.

És megint szerencsénk volt. A magaslat déli oldalán lévő menedékháznál kiválasztott, jóformán már teljesen benőtt ösvényen indulva meredek lejtőn ereszkedtünk le a 4-5 épületből álló Pusno településig.

A 4-5 régi kőépületből álló Pusno település egyik épülete. Bertalan valószínűleg ennek a kis településnek az egyik épületében ejtette foglyul az olasz nehézmozsár-üteg tisztikarát

Ott szóba elegyedtünk egy láthatóan a hétvégüket a településen töltő szlovén családdal, akik látva valószínűleg elgyötört kinézetünket, készségesen megkínáltak minket friss vízzel. Meglepődve hallották tőlünk, hogy az ő „világvégi” kis településükön mi is történt 100 évvel korábban. Ezen fellekesülve a következő körben már pálinkával kínáltak minket, amit csak a tisztesség kedvéért a csoport felnőtt férfi tagjai el is fogadtak. A fiamat normál gyümölcslével kárpótolták! A már említett aszfaltozott út még Pusnótól északra eső szakaszán (Pusno és Buzjaki között) ejthették fogságba Bertalan vadászai az olasz tüzérségi ellátó oszlopot. Nem sokkal Pusnót déli irányba elhagyva, az országút meredek keleti oldalában két olyan kavernát is találtunk, amelyek ideálisak lehetek tüzérségi lőszer raktározására. Továbbhaladva a Srednje előtti balkanyar nyugati oldalán pedig mind a mai napig látható egy olyan nagyobb, félig fedett térség, amely ideális lehet a meredek röppályájú olasz nehézmozsarak tüzelőállásainak kialakítására. Az olasz üteg elfogása után, az összeköttetés még mindig fennálló hiányában itt kaphatták a saját tüzérség tüzét, ami miatt sürgősen ki kellett vonnia erőit Srednje irányába.

Valószínűleg az összeköttetés hiányában az elfoglalt olasz állásokat a saját nehéztüzérség tűz alá vette, amely elől Srednje irányába igyekeztek kitérni, DK-i irányba. Pontosan

ugyan nem tudták meghatározni saját helyzetüket, de biztosak voltak, hogy a második olasz állások mögé kerültek.

A Pusno felől Srednje felé vezető út bal oldalán található kaverna, amit nagy valószínűség szerint a közelben települt olasz tüzérség használt

Srednje felé közeledve hirtelen erős harci zajt hallottak a városka felől. Bertalan úgy sejtette, hogy ott a saját zászlóalj áll harcban a települést makacsul védő olasz erőkkel. Utolsó kézigranátjaikat és lőszerüket felhasználva az olaszokat hátból támadva sikerült zavart kelteniük azok soraiban, ami közrejátszhatott abban, hogy az olasz ellenállás hamarosan megtört, és 18 óra 30 percre a település súlyos közelharc után a bosnyák zászlóalj kezébe került. A siker elképesztőnek bizonyult: kb. 1000 olasz katona esett fogságba és sok géppuskát is zsákmányolt a bosnyák zászlóalj. Az olasz védelem második állásvonala ezzel végleg elesett.³⁷

Srednje városka északi bejárata. Bertalanék ebből az irányból támadták hátba a várost elkeseredetten védő olasz csapatokat

³⁷ Bátráké 93.o.; Stenge 31.o.; Hungarian Army, Kérelem 4.o.

Innen már csak rövid séta volt Srednje település északi széle, amely irányból Bertalanék meglepték a városkát védő olasz erőket és a kitört pánik végül is a település bevételezt eredményezte. A korábbi településekhez képest Srednje valóban jelentősebb városka egy hosszabban elnyúló magaslaton. Rendezett épületeinek zöme valószínűleg már 100 évvel ezelőtt is állhatott. Végigmentünk a településen, és kerestük a Globocakra vezető turistautat a település déli oldalán.

A Bertalan Árpád vezette rohamjárőr egyetlen nap leforgása alatt az olasz csapatok két jól kiépített állásvonalán tört át, és a második vonalak mögötti olasz tüzérségnek is veszteségeket okozott. Tevékenységükkel nagyban hozzájárultak zászlóaljuk és azon keresztül a cs. és kir. 7. hegyi dandár harcának sikeréhez, amellyel az elfoglalta a Rute hegyvonulatot, és áttörte az olasz védelem első és második állásait.³⁸ Az olasz mozsaras tüzérség megsemmisítése pedig nagyban segítette a 200. porosz hadosztályt, hogy támadása során ne szenvedjen még nagyobb veszteségeket.³⁹ Bertalan az 1917. október 24-i teljesítményéért 1918-ban megkapta a Tiszti Arany Vitézségi Érmét.

Tiszti Arany Vitézségi Érem

Szinte napra pontosan tíz évvel később, 1928-ban, 193.-ként az egykori Monarchia legrangosabb katonai kitüntetését, a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét is odaítélték neki.⁴⁰

³⁸ Dorombay József – Reé László: A magyar gyalogság, Reé László könyvkiadó és terjesztő, Budapest 1939, 273.o.

³⁹ Bátraké 93-94.o.; Stenge 31.o.,

⁴⁰ Gáll; Budapesti Hírlap 9.o. – A kérelem beadásától számított csaknem két évvel később, a Katonai Mária Terézia-rend káptalanjának értesítése a lovagkereszt odaítéléséről szinte napra pontosan akkor érkezett, amikor Bertalant előléptették századossá. Bertalan kettős örömét megkeserítette, hogy édesapja alig két héttel korábban hunyt el.

Vitéz Bertalan Árpád századosként. A Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjének odaítéléséről szóló értesítést a századosi kinevezésének napján kapta meg

A Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztje

A Globocakig még jó másfél órát kellett gyalogolnunk egy egyre meredekebb hegyháton. Már erősen sötétedni kezdett mire felértünk. Ott aztán „bekvártélyoztuk” magunkat az egykori olasz tüzérségi figyelőpontra. Már az esti fények is jelezték, hogy miért is volt „stratégiailag” fontos pont ez a magaslat. Az Isonzó völgye szinte Tolmeinig belátható volt, és ellenkező irányba is nagy távolsáig lehetett vezetni a tüzérség tüzét.

Az éjszakát a Globocakon, az egykori kibetonozott olasz tüzér figyelőpontnál töltöttük, ahonnan az északi és déli irányba futó völgyek is nagy távolságon jól beláthatók voltak

Nem véletlen, hogy az olaszok kibetonozták az itteni állásaikat, és amit lehetett, azt fedtetté is tettek. A magaslat nyugati oldalában az itt állomásozó állomány pihentetésére és ellátására több kavernát is kialakítottak, amelyek mind a mai napig megtekinthetők. Egyetlen hibája a helynek az volt, hogy utánpótlást viszont csak azon az egy úton lehetett ide felszállítani, amelyiken mi is felkapaszkodtunk. Srednje bevételével az osztrák–magyar csapatok elvágták ezt az utánpótlási útvonalat és ezért is kellett harc nélkül kiűriteniük az olaszoknak minél hamarabb. A hegyekben mindig hűvös éjszaka után másnap reggel csodálatos napkelte kárpótolta minket az előző napi nehéz túráért. A reggeli kávé- és tea főzés, valamint „gyakorlatos reggeli” után kényelmesen ereszkedtünk le Srednjén keresztül Usnikba a két települést összekötő kanyargós, de aszfaltozott országúton. Menet közben jól kibeszéltük élményeinket, és elemeztük a tapasztalatainkat. Mint mindig, amikor az Isonzónál járunk, most is megérintett minket a történelem lehelete!

Bertalan sikeres rohamjárórének eseményei után hat nappal a hadnagy újabb feladatot kapott. Ezúttal a támadás élén haladó előosztagot kellett vezetnie. Az Udinetől délre 20 km-re fekvő Mortagliano felé kellett előrenyomulniuk, amelyet az olaszok mindenáron meg akartak tartani. Ugyanis ez volt a feltétele, hogy az osztrák–magyar csapatok előtt zárva tartsák a Palmanova–Codroipo közötti országutat. A falu ellen indított roham során a fiatal tiszt ismét személyesen vezette katonáit az olaszok heves géppuska- és aknavetőtüzeiben. A települést elkeseredett utcai harcban házról házra tudták csak elfoglalni. Bertalan maga is megsebesült, de csak az ütközet után hagyta el a beosztását. A csípőjén érte srapel találat, de három hétig nem volt hajlandó kórházba menni. Egy kocsin szállították a katonái, és közben ápták a sebeit.⁴¹ Bátor kezdeményezése és személyes példamutatása ismét olyan motivációt jelentett katonái számára, ami nagy szerepet játszott a győzelemben. A fiatal hadnagy felépülése után még részt vett a Piave menti harcokban, majd Albánia területén fejezte be a háborút.⁴²

Befejezés

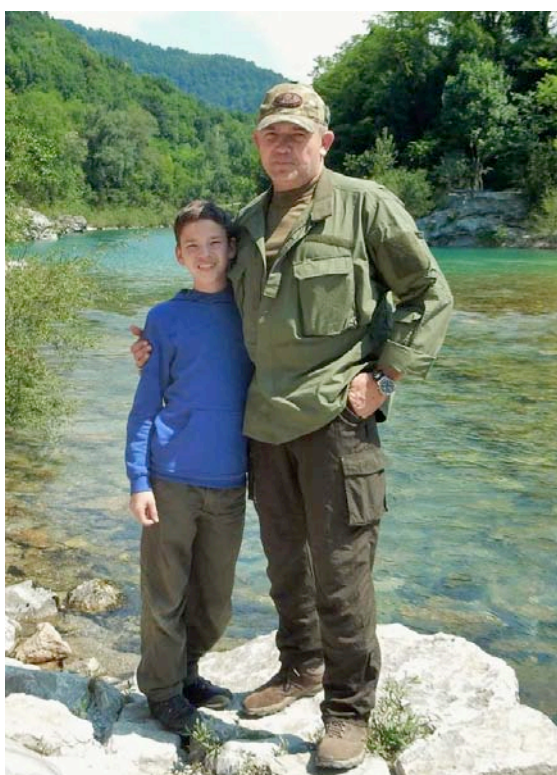
Bertalan Árpád haditettének történetét már többen, több forrás alapján is próbálták feldolgozni, de eddig senki sem ment el az akkori esemény helyszínére, hogy összevesse az egykori visszaemlékezésekben leírtakat a terep adta lehetőségekkel. A hadtörténelmi terepbejárás ismét bebizonyította, hogy az egykori – időnként ellentmondásos – feljegyzéseket miként lehet pontosítani a helyszínen és hogyan lehet tisztázni részleteket a terepen. A leírtakat időnként

⁴¹ Budapesti Hírlap 9.o.; Bátraké 93.o. ; Stenge 31.o.

⁴² Hungarian Army

ugyanis félre lehet értelmezni. A történelmi „puzzle-játék” még hiányzó darabjai sokszor csak a terepen tudnak a helyükre kerülni!

Hálás köszönet Gáll Tamás és Dr. Négyesi Lajos uraknak nemcsak az élményszámba menő túráért, de a menet közbeni tartalmas szakmai beszélgetésekért és a rendelkezésemre bocsátott adatokért is, amivel hozzájárultak ezen írás megszületéséhez! És nem utolsó sorban fiainak, aki roppant büszkévé tett nemcsak azzal, hogy elkísért egy 12 éves gyerek számára talán nem túl érdekes kirándulásra, hanem azzal is, hogy tanúbizonyságát tette az apját meghazudtoló fizikai állóképességének és azon képességének is, hogy éles szemmel és gyermeki logikával képes önállóan felfedezni a történelem elrejtőzni akaró tárgyi nyomait!

Elmaradhatatlan apa–fia fotó az Isonzó partján (Lippai Péter és ifj. Lippai Péter)